

עשור לחמאס במגרש הפוליטי - "חשבון בבקשה"

ד"ר יום טוב סמיה¹

תנועת חמאס, המציינת 28 שנים להקמתה ועשור לכניסתה למגרש הפוליטי בעזה, ממשיכה ליהנות מתמיכה גורפת של האזרחים ולהטיל צל על האזור כולו. המאמר נועד לבחון חלקית, היכן טעתה ישראל בהתנהלות מולה כארגון טרור לכל דבר ועניין, וכיצד עליה לפעול מול האתגר שהוא מציב.

החמאס הנו הרומס הברוטלי ביותר של זכויות אדם במרחב בין הים לירדן. החלפת שלטונו תיטיב עם כל הצדדים, אך רק אם תתרחש כצעד פנימי במחאה של תושבי הרצועה. אני יודע ומודע שצעד כזה הוא כמעט בבחינת "מדע בדיוני", אולם אין לומר שזו אינה אופציה על מדף האזרח העזתי.

החודש מציין חמאס 28 שנים לפריצתו (כך מכנה הארגון את יום ההקמה), ובסוף החודש יציין עשור לעלייתו ל"מגרש הפוליטי בבחירות דמוקרטיות", שהיוו צעד ראשון להשתלטותו על רצועת עזה, שהושלמה תוך 18 חודשים של עימותים מול הפת"ח וממשלת הרשות, שהסתיימו ברציחתם של יותר מ-100 פעילים בשני הצדדים, רובם מהפת"ח. הם כללו עינויים, הטלת גופות קציני פת"ח מבנייני קומות ושווד כספי ציבור, וכן בהגלייתם של תומכי פת"ח רבים לשטחי הרשות ולמדינות ערב.

מבלי משים, השתלטות חמאס הייתה אולי השקדייה שבישרה את "האביב הערבי", שפרץ אמוציונלית שש שנים לאחר מכן. אביב שבו לא זרחה השמש, ולא פרח הגפן והרימונים שהנצו היו לטילים, הפצצות, כאוס, משטרים רודניים ואלפי הרוגים במזרח-התיכון. רוב המדינות בהן ההמונים ניסו להביא את האביב שקועות

¹ ד"ר יום טוב סמיה אלוף (מיל). הוא עמית מחקר במכון הבינלאומי למדיניות נגד טרור (ICT) במרכז הבינתחומי הרצליה ומחבר הספר "מנהיגות ברגעים של אמת".

כיום באלמוות קשה הרבה יותר מבעבר. במצרים, אחרי שנתיים של "האחים המוסלמים", צמחה רודנות צבאית מחודשת. בלוב, הכאוס במלואו. תימן ובחריין שסועות במאבקים שבטיים. רק בתוניסיה, הדמוקרטיה מקרטעת ונאבקת על קיומה. בהמשך לכישלון האמריקאי בהפיכת עיראק לדמוקרטיה, התהליך בעזה היה צריך לשמש תמרור אזהרה למערב: כאשר לוחצים להליך דמוקרטי בעולם הערבי, עלולים לקבל בסופו של דבר שלטון אסלאמי, לעיתים קיצוני, ואנטי דמוקרטי מעצם קיומו. מנהיגי המערב בשלושת העשורים האחרונים מסרבים לקבל את העובדה כי דמוקרטיה לשמה הנכפית על מדינה ערבית/אסלאמית פשוט נוגדת את ה-DNA של ערש תרבותם.

חמאס, ראשי תיבות של "חרכה אל מקאוומה אל-אסלמייה", פירושה תנועת ההתנגדות האסלמית. חמאס פירושו גם "התלהבות". מראשית דרכה בדצמבר 1987 קראה התנועה להשמדתה של ישראל, ועובדת יסוד זו לא השתנתה גם כאשר החלה התנועה לפעול כארגון פוליטי. האנקדוטה המוזרה היא שהקמת החמאס זכתה לתמיכה מצד גורמים ישראלים במערכת הביטחון, בשל היותה, ערב הקמתה, מעין ארגון צדקה, ראו בה משקל נגד האגודות הכפריות של הפת"ח. אמנת החמאס של היום גורסת שהסכסוך הישראלי-פלסטיני הוא סכסוך דתי בין המוסלמים לכופרים היהודים, וכי לא יהיה כל ויתור על אדמת פלסטין מאחר שאדמה זו הינה מקודשת.

תנועת החמאס "עלתה למגרש הפוליטי" כבר במאי 2005 כאשר זכתה בבחירות לרשויות המקומיות בשטחי הרשות הפלסטינית כאשר 60% מכלל 400,000 מכלל הבוחרים בשטחי הרשות הצביעו בעדה. **זה קרה שלושה חודשים לפני מהלך ההתנתקות מעזה וצפון השומרון ובמשרד הביטחון וצה"ל לא הבהבו האורות האדומים.** חמישה חודשים אחרי ההתנתקות, בחודש ינואר 2006, שבה וניצחה התנועה בבחירות הכלליות כשהיא זוכה ב-76 מושבים בפרלמנט האסלאמי מתוך 132 מושבים הקיימים בו.

עשור הוא ללא ספק תקופה מספקת לניתוח הישגים וכישלונות של ארגון בשלטון, בין אם הוא דמוקרטי, דיקטטורי, תאוקרטי או כל שילוב קטלני ביניהם שאין בו הפרדה ברורה בין דת ומדינה. זו גם הזדמנות, משנית יש לומר, לבחון חלקית את הגישה הישראלית למדיניות ההתמודדות מול החמאס.

ננסה לראות את הדברים מנקודת מבטו של תושב עזה. נקרא לו מחמד מחמוד אכרם זייתוני, הנמצא בתחילת העשור השביעי לחייו, תושב שכונת זייתון במזרח העיר. ברור כי בזיכרונותיו קיימת התודעה של ילדותו עד גיל 13 תחת השלטון המצרי, ובין השנים 1967 עד 1994, כשהוא כבר בן 40, תחת שלטון צה"ל. אם יקום מחמד "לבקש חשבון" לאחר עשור של שלטון חמאס, הוא יכול כמונו לערוך השוואה בין שלושת העשורים האחרונים שעברו עליו ועל משפחתו.

הראשון, בין השנים 1984-1994, בו הפעילה ישראל שלטון צבאי מלא ברצועת עזה. השני, בעקבות הסכמי אוסלו ועיקרם הסכם "עזה-יריחו תחילה" – בין השנים 1994-2005 - בו שלטה הרשות ברצועה ברוב התקופה, בראשותו של ערפאת. והשלישי, העשור בו השתלט חמאס על הרצועה, החל משנת 2006 עד היום.

מאמר זה, כאמור, מתמקד בעשור השלישי תוך שהוא "מתכתב" עם שני העשורים שקדמו לו, את החשבון יודע מחמד זייתוני לעשות טוב יותר מכל קורא או פרשן. יודע לעשות אמרנו? – אך יעשה רק אם ירצה או אם יתעורר לפתע זיק המחאה שתושבי עזה מצטיינים בו רק כשהאויב הוא "הציוני הכובש".

רקע - המאיצים לעליית החמאס

לפני ההתעמקות בתוצאות העשור, ראוי לציין בכותרות בלבד מספר אירועים סביבתיים אשר השפיעו ועדיין מטילים צילם על האזור בכלל ועל החמאס בפרט:

- יאסר ערפאת האיש שבחיי ובמותו סיפק לדעתי שני מאיצים להתחזקותו ועלייתו לשלטון של החמאס. הראשון, עת סרב לממש את חובתו בהצהרת העקרונות באוסלו (DOP - ספטמבר 1993) והסכם "עזה יריחו תחילה" (קהיר, מאי 1994), אשר בשניהם הוא נמנע והתחמק מההתחייבות לפרוק את ארגוני הסירוב מנשקם. על כן הוא גם לא מימש זאת, בשפתינו המוכרת הוא סרב לעשות את "ה-אלטלנה של בן גוריון". השני, במותו בחודש ספטמבר 2004 של המנהיג "הכול יכול" של הרשות הפלסטינית שארע 13 חודשים לפני עליית החמאס. ניתן לומר כי, הותרתו של החמאס עם נשקו והיעדרותו של ערפאת מהבמה היו ללא ספק מאיצים משמעותיים לחוסר יכולתם של הפלסטינים להקים ממשלה מאוחדת ובכך להוביל לפיצול השלטון ברשות הפלסטינאית.

- אירוע מאיץ נוסף התרחש ארבעה חודשים לפני עליית החמאס. בחודש אוגוסט 2005 ביצעה ממשלת ישראל את ההתנתקות ופינוי הישובים ומחנות צה"ל מרצועת עזה וצפון השומרון. התייצבותו של צה"ל על גבול 1967 מסביב לרצועת עזה, הותיר לחמאס חבל ארץ פנוי מ"כוחות הכיבוש" הישראליים, כך לפחות חשבה ממשלת שרון ויועציה. אבל בוודאי לא כך חשבו מנהיגי הפלסטינאים. יו"ר המועצה לביטחון הלאומי האלוף (מיל') גיורא איילנד העיד כחודש לפני ההתנתקות כי "הפלסטינים טוענים שהגבולות צריכים להיות זהים לאלו של שנת 1949, במרחק שני קילומטר צפונה לתוך ישראל - ושיכללו ויתור גם על המושב נתיב העשרה"². על בסיס מידע אישי ושיחות סגורות עם מחמד דחלאן אני מעיד שדבריו של איילנד הם הנכונים.

² <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3107907,00.html>

- "מאיץ האכזבה" - שרשרת ה"כמעט הסכמים" שהתנהלה בשלהי 2008 בין אבו מאזן והרש"פ לממשלות ישראל, בעוד צלו של החמאס מוטל על אבו-מאזן וראש הממשלה אולמרט נתון לחקירותיה של יחידת להב 433. אגב, "הכמעט הסכם" הזה היה לא פחות טוב לפלסטינאים מזה שברק וערפאת כמעט סיכמו בקיץ 2000, "כמעט הסכם" הראוי לכינוי "התקווה, הפחד וההאשמות". עיקרי ההבנות לכאורה כזכור, נשארו משורבטות על מפית ועל שני צדי נייר המכתבים של משרד הראיס שעליהם נוסחת חילופי שטחים, ויתור לכאורה על ריבונות ישראלית בהר הבית ושיבה של 5,000 פליטים ועוד.
 - "מאיץ התמיכה" - הפגנות המחאה של ה"אביב הערבי" בשנת 2011 במצרים השכנה, שאינה "מכוחות הכיבוש", מחאה שהביאה לעליית בני בריתם של חמאס, הסונים - האחים המוסלמים וירידתם מהשלטון תוך שנתיים אשר נוצלו היטב על-ידי הצדדים להכנסת חימוש כבד מאירן דרך סודן-מצרים לרצועת עזה, עד להוצאתם של האחים המוסלמים אל מחוץ לחוק תחת שלטון א-סיסי. מצרים הצטרפה למאמצי ישראל בסגירת הגבול שלה עם רצועת עזה, ומנקודת מבטו של החמאס, זהו האביב שהביא ל"חורף שחור". מנקודת מבטו של תושב ממוצע בעזה, נסגר עוד שער על המכלאה הענקית בה הוא חי.
 - "מאיץ האסלאם היותר קיצוני" - הופעתו של ארגון דאעש - (בתרגום שמו המלא "המדינה האסלאמית בעיראק ובשאם") אשר על אף היות יסודו סוני ועל כן חולק, לכאורה, קו אידיאולוגי-דתי עם חמאס, הוא מייצג קו ח'ליפות מורחבת ותוקפנות שבעטיים גם ארגון החמאס מרגיש מאוים. שהותם בסיני של נאמני ירושלים, "אנסאר בית אל-מקדיס", תת-ארגון של דאעש מהווה מקור ללחץ על כלל האזור ובכללם מצרים, ישראל וגם על החמאס בעזה.
 - ושוב, מופר שיווי המשקל הפוליטי בישראל במה שאולי החל כתגובת הציבור בישראל לפיגועי התופת של החמאס בשנת 2006 נמשך, ובתחילת 2015, מוקמת בישראל ממשלת ימין מובהקת ומירב אלה המכנים עצמם מרכז ושמאלה מצאו עצמם משמיעים קול ענות חלושה מספסלי האופוזיציה.
- נצא לדרך, ועל אף הקשיים בשל יריעתו הרחבה של הנושא, אנסה לא לפסוח על התוצרים העיקריים ובמקרים בהם ניתן להצביע גם על גורמיהם.

ההתנתקות מעזה ותחושת החופש של הפלסטינאים - ההזדמנות שהוחמצה

יישום מהלך ההתנתקות בחודש אוגוסט 2005 לקה מול הפלסטינאים³ בשלושה פגמים עיקריים, לדעתי, אשר רק לכאורה מנוגדים זה לזה. הראשון, נטישת הגבול בין עזה לסיני⁴, המכונה "פרוזדור פילדלפי", שחיבר למעשה את עזה למקורות נשק ותחמושת, גם מסוגים שעד אז לא הצליחו להחדירם באמצעות המנהרות הבודדות וקטנות הממדים. מאז השלמת נסיגת צה"ל מסיני, כחלק מהסכם השלום עם מצרים בשנת 1982, הפך חצי האי סיני ל"מערב פרוע" ששלטו בו מבריחי נשק וחומרי נפץ, סוחרי אדם וסמים. וכך, מנהרות זעירות בודדות בימי שליטת צה"ל בפרוזדור פילדלפי הפכו למאות מנהרות רחבות, בהן יכולים לנוע גם גמל עמוס וקרוניות נושאות נשק ותחמושת, וכמובן טילים ורקטות שהגיעו בדרך כלל מאיראן.

כאשר התפרסמה ערב ההתנתקות התוכנית להריסתן של כ-7,000 יחידות דיור ביישובי גוש קטיף, הצעתי לממש מתווה לפיו צה"ל יישאר לשלוט בפילדלפי, תוך יצירת אזור חיץ ברוחב של כ-800 מטרים והעברתן של המשפחות הפלסטיניות מהאזור לבתים שיפנו בגוש קטיף, כתמורה לפינוי הרובעים הצפופים בהם הן מתגוררות. האמנתי אז, ואני עדיין משוכנע עד היום, כי מעשה זה ייצור אפשרות לשליטה על הגבול, וימנע הכנסת נשק כבד וחומרי נפץ לרצועה. דבר זה היה יכול להבטיח כי כל עימות עתידי יוגבל לרמה של נשק קל, שהשפעותיו על שני הצדדים תהיה זניחה, לעומת רקטות וטילים שנורו על ישראל והפצצות של אלפי טונות על רצועת עזה כתגובה ישראלית. תזכורת היסטורית, מחצית הבתים הללו שהיו בצד המצרי ערב נסיגת צה"ל מסיני בחודש מאי 1982, פונו על יושביהם לשכונה חדשה רחוקה מהגדר צפון מערבית לרפיח (שכונת תל-אסולטאן) במבצע שזכה לכינוי "מבצע קנדה" על שם המדינה העיקרית שתרמה את הכסף למהלך הזה. המשפחות בצד המצרי פונו לתל-אסולטאן החדשה והמרווחת, הבתים נהרסו והשטח הסמוך לגדר בצד המצרי נותר נקי. אז לטוענים שזה בלתי אפשרי, אין הוכחה טובה מזו בדיוק - אותם בתים צפופים בצד העזתי של רפיח, נוטים ליפול נטולי תשתיות מים וביוב אשר יושביהם יכלו לזכות בווליות המפוארות של גוש קטיף אותן הרסנו במו-דחפורנו.

יועציו של אריאל שרון חשבו אחרת, והמליצו בפניו לפנות את פרוזדור פילדלפי, בטענה שאי פינוי הפרוזדור יותיר בידי העזתים את ההאשמה שישראל הינה מדינת כיבוש השולטת בהם 360 מעלות ומהאוויר. תשובתי הייתה אז, ישראל תיחשב בעיני הפלסטינאים כמדינת כיבוש כל עוד אנו יושבים בירושלים, יפו, חיפה, לוד, רמת אביב, עין הוד ועוד. צה"ל הותיר את פילדלפי לרשות החמאס והפת"ח עם מצרים שאינה מתעניינת בחסימתו ואוטוסטראדת ההברחות מתחת ומעל היבשה פרוחה לה. פחות משבעה חודשים אחרי ההתנתקות נפלה סמוך לאשקלון הרקטה הראשונה, גראד 122 מ"מ, והשאר היסטוריה של אלפי רקטות וטילים מצד

³ מאמר זה אינו עוסק בטעויות של הממשלה מול מתיישבי גוש קטיף, עליהם עמדתו במאמר "רק אחד לטנגו" ב"הארץ" בחודש אוקטובר 2009.

⁴ קו גבול אשר נקבע במקורו בהסכמי סייקס-פיקו בשנת 1916 ובהמשך בגלגולים שונים בהסכמי שביתת הנשק בין ישראל למצרים (הסכמי רודוס 1949-1950) והיה למעשה חסר משמעות עד לנסיגת צה"ל מסיני בחודש מאי 1982.

אחד ואלפי טונות וחימוש מצד שני, כולל מבצעים מרוכזים בהם נהרגו יותר מ-4,000 אנשים; זאת מבלי למנות את מיליארדי השקלים שהוציאו הצדדים במקום להשקיעם בהפרחת הכלכלה.

לטוענים כי הישארות צה"ל בציר פילדלפי, ברצועת הגנה של 800 מטרים, יכלה לגבות נפגעים, אשיב בשני מטבעות: הראשון, זהו בדיוק ראשי התיבות של צה"ל - צבא שאמור להגן על מדינת ישראל ותושביה. יתרה מכך, החזקנו את פילדפי ברצועה של 40 מטרים בימים קשים מאד, חיילי צה"ל עמדו בזה בגבורה ונחישות, אז בוודאי שזה היה אפשרי מבחינה צבאית ברצועה של 800 מטרים נקייה מבתים בצד של רפיח. במטבע השני, אבקש מכם לחבר את תוצאות הפגיעה בישראל ברמת הנפגעים ומעמדה הבינלאומי, ואת התוצאות בצד הפלסטיני - החל מעליית החמאס (אומנם ב"בחירות דמוקרטיות" לכאורה) וכלה באלפי נפגעים, ההרס, השנאה, הידרדרות הכלכלה והרחקת הסיכוי להסדר בעשרות שנים נוספות.

הפגם העיקרי השני בהתנתקות היה באי מציאת נוסחה של מעברים בין עזה לישראל, בין עזה לאיו"ש ושל סחורות מנמל אשדוד לרצועה. נוסחה שכזו הייתה יכולה לתת לתושבי הרצועה תחושת חופש של סיום תקופת השליטה הישראלית, במקום ניתוק מוחלט מהעולם. צעד זה יכול היה להיות למשל העמדה של רציף בנמל אשדוד, בחכירה סמלית לעשר שנים למשרד התחבורה הפלסטיני, שיהיה בפיקוח של הוועדה הביטחונית המשותפת שעוד תפקדה היטב מאז נוסדה בשנת 1994.

במקביל, היה על ישראל לעודד יוזמה להקמת נמל בעזה על-ידי גוף בינלאומי - יוזמה שהייתה על הפרק שנים בין המדינות התומכות לבין הרשות וישראל. היה על ישראל להכריז - גם אם חד צדדית - שאם שיטת הרציף באשדוד תעבוד והצד הפלסטיני לא ינצל אותה להכנסת חימוש, תתחיל גם בניית הנמל בעזה. מה שהיה מוביל בהכרח לתחושת חופש ותקווה, ובוודאי לשגשוג כלכלי, ואולי אף להמשך שליטה של הרשות והפתיח ברצועה. מחמד דחלאן שהיה אז שר בממשלת הרשות הפלסטינאית, לו נהגנו לעיתים להקשיב אמר אז *"הבעיה היא שישראל רוצה תכנית התנתקות שמבססת ומחזקת את הכיבוש - תכנית התנתקות שמסרבת להשתחרר מתפיסת הכיבוש וזה לא רק רע לפלסטינים, זה רע גם לישראלים. את זה אנחנו רוצים למנוע...מה שיש זה עוד 1,500 משפחות פלסטיניות הנמצאות כשבועיים במעבר רפיח. את זה אנחנו רוצים להפסיק, אנו שבים ותובעים שליטה מלאה במעברים ושליטה מלאה בחיי האוכלוסייה הפלסטינית. אבל תכנית התנתקות שמשאירה את הפלסטינים תחת שליטה ישראלית לזה אנחנו לא מוכנים"*⁵. דברים אלו נאמרו על-ידו כחודש לפני ההתנתקות.

הפגם השלישי אחרי ההתנתקות היה אי שינוי מדיניות הלחימה בטרור העזתי. הן בגישת הדרג המדיני, בהגדרות של מטרות המלחמה או המבצעים הגדולים ("עופרת יצוקה", "עמוד ענן", "צוק איתן"), והן בשינוי גישת היכולות וההצעות מהדרג הצבאי מאז ועד היום. שינוי שחייב היה להיות בגישת "בעל הבית השתגע".

⁵ <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3107907,00.html>

לחימה בחמאס הייתה חייבת להיות משולבת עם נטילת יוזמה התקפית ופעולות מנע, ולא רק פעולות חפוזות ותגובתיות לפיגועים וירי נגד ישראל. עלינו לזכור שאף לא אחד משלושת המבצעים הגדולים ולא חמשת המבצעים הקטנים יותר של מדינת ישראל בעזה לא היה מבצע-מנע יזום ומפתיע. "גשמי קיץ" בחודש יוני 2006 החל כתגובה על הריגת שני חיילי צה"ל וחטיפת גלעד שליט על-ידי חוליה שהגיעה במנהרה עד לטנק שהיה בשטחנו במארב נגד מחבלים. "עופרת יצוקה", בחודש דצמבר 2008 התרחש בעקבות ירי מסיבי של רקטות קסאם וגראד כבד על אזרחים, ערים ויישובים ישראלים. "עמוד ענן" בחודש נובמבר 2012 התרחש בעקבות הגברת ירי רקטות על ישראל, פיגוע עם טיל נ"ט נגד חיילי צה"ל על גבול הרצועה. "צוק איתן" בחודש יוני 2014 התרחש אחרי חטיפת שלשות הנערים באיו"ש ותגובת החמאס בירי על ישראל.

מעשית, אחרי ההתנתקות בחרו הרשות, ומיד אחריהם מנהיגי החמאס בעזה ובחוו"ל, להוביל קו לוחמני נגד ישראל, בטענה להמשך הכיבוש על אף שלא היו "נעליים ישראליות" על הקרקע, למעט במבצעים ופשיטות שהיו תגובה מאוחרת לשרשרת פיגועים או ירי תלול מסלול על האוכלוסייה הישראלית, עד תל אביב.

למצב המבוי הסתום הנוכחי הגענו בהיעדר צעדים מהותיים לצד ההתנתקות החד צדדית, יחד עם אי ההבנה כי ההרתעה הקונבנציונלית נגד מדינות הכוללת בד"כ מהצד המרתיע מצגי: יכולת, כוונות, נחישות, אינה פועלת כלפי ארגון טרור. למעלה משישים שנות עימות מול הפלסטינים מספיקות כדי ללמד שמצגים אלו מול ארגוני טרור עושים אולי אפילו את הפעולה ההפוכה מהרתעה.

אז מה קיבל מחמד זייתוני? עשור של תחושת כלא ושל נסיגה באיכות חייו בהשוואה לשני העשורים שקדמו. ככל הנראה, גם ילדיו חויבו לעבוד בחפירת מנהרות לחימה בין מוצבי החמאס, ובחפירת מנהרות תקיפה משכונת זייתון לעבר נחל עוז בעוטף עזה. כנגד מי יטען מחמד זייתוני? בשלב זה עדיין לא נגד מנהיגות החמאס, שמצליחה, בדיכוי אכזרי, בתעמולה ובהסתה, לגרום לו לחשוב שרק ישראל אשמה. גם החרמת ציוד הבנייה מחנויות חומרי הבניין והלאמת כל המסגרות בשכונתו לטובת תעשיית הנשק של חמאס, לא שכנעו את זייתוני להבין את סדרי העדיפויות בין רווחתו האישית ורווחת העם הפלסטיני בדור הנוכחי, לבין מימוש דרכו של החמאס.

הכלכלה הפלסטינית - נכס אסטרטגי של ישראל והרשות

כיבוש או לא כיבוש, כלכלה חזקה ברשות הפלסטינית צריכה להיות אינטרס אסטרטגי של ישראל ושל מנהיגי הרשות. גודלה של כלל הכלכלה הפלסטינית הוא כ-4% בלבד מהכלכלה הישראלית. מדוח שפרסם הבנק העולמי באביב האחרון עולה כי שיעור האבטלה בעזה עומד על 50%. בקרב הצעירים מאמיר שיעור האבטלה

ל-60%. מצבה של הכלכלה הפלסטינית רק ילך ויתדרדר על-פי הדוח, בשל "מחסומים בישראל ובמצרים, מלחמות תכופות ושירותי רווחה ירודים".

שערו בנפשכם את מצבה של הכלכלה הפלסטינית בלי העשור האחרון, רווי הדמים וההפצצות; אולי עם מבצעי מנע קטנים נגד ארגוני הטרור, אך בוודאי לא עם "עופרת-ענן-איתן". כעת דמיינו לכם את הכלכלה והתיירות בישראל ללא "עופרת-ענן-איתן", ושמונת מבצעי הביניים שהיו לפניכם ובמהלכם. לא רק על עזה זה משפיע. אנו רואים פגיעה בכלכלה ובתיירות בכל שטחי הרשות ובישראל אחרי כל מעגל לחימה. 90% מהכלכלה של בית לחם ומזרח ירושלים, למשל, מבוססים על תיירות, המשותקת למספר חודשים אחרי כל מעגל לחימה בעזה.

ההשפעה על מעגלים אחרים

כל בר דעת מבין שגם הנסיגה מההשתלבות כאזרחי ישראל וההקצנה בקרב ערביי ישראל קיבלו תאוצה בעשור הזה. מחד, הם רואים בסבל אחיהם הפלסטינאים ומאידך, אולי אף שמחים לאיד שתושבי המדינה בה הם חיים כאזרחים כולל תל-אביב וחדרה "ומעבר לחדרה" התקרבלו במקלטים וחדרים מוגנים למעלה מ-120 ימים. מה שלא עשו לישראל שלושה צבאות במלחמת ששת-הימים בשנת 1967 ושניים בהתקפת הפתע ביום כיפור של שנת 1973, עשו שני ארגוני טרור וכמה עשרות סכינאים.

המדינות התומכות ברשות טוענות כי 38 מיליארד שקלים של כספי תמיכה הנשלחים מהקהילה העולמית נבלעו מבלי שייראה מהם מפעל צמיחה אחד רציני. בדיקה של המדינות התומכות העלתה כי מרב המובטלים בגדה מקבלים שכר מהרשות, כולל עובדי רשות היושבים בביתם, ויתרה מכך - גם אסירים בבתי הכלא בישראל ששכרם מגיע לעיתים ל-15 אלף שקל בחודש. עובדה עגומה זו מובאת כאן רק כהמחשה עד כמה חלשה ולא יעילה יכולת הבקרה של הקהילה הבינלאומית על המתרחש ברשות בכלל ובחמאס בפרט.

כעת השאלה המתבקשת היא האם הישועה תגיע ממצרים. גם זה בספק. מצרים תמשיך להיות עסוקה בעתיד הקרוב והבינוני בייצוב שלטונה, בטיפול באחים המוסלמים שהוצאו מחוץ לחוק, ובהשתלטות על מדבר סיני, עליו מטילים את אימתם נאמני ירושלים - "אנסאר בית אל-מקדס" מבית מדרשתה של דאעש. עיסוקים אלו ילוו בהמשך הידוק הסגר על הרצועה והפרדתה מסיני. על כן, איני רואה בעתיד הקרוב ישועה או סיוע מהותי ממצרים לעזה, בוודאי כל עוד שלטון החמאס אוהז בה.

עליית הימין בישראל והתרחקות מפתרון מדיני

לא מצאתי מחקר/ים מעמיקים, אולי זה עדיין מוקדם מדי, הבוחנים את השפעתם של ארבעת המחוללים/העובדות על המפה הפוליטית בישראל:

- ההתנתקות מעזה וצפון השומרון
 - מלחמת לבנון השנייה בשנת 2006
 - ירי תלול המסלול על יישובי עוטף עזה במשך עשר שנים עם מעט הפוגות וירי מסיבי (על מדינת ישראל כולה כולל מלחמת לבנון השנייה) במצרך של יותר ממאה חמישים ימים משנת 2005 עד היום מעל 15,400 רקטות ופצצות מרגמה, 33 הרוגים אזרחים וכ-1,500 פצועים.
 - שלושת סבבי הלחימה הגדולים ושימונה מבצעים קטנים יותר בעזה, שאף לא אחד מהם שינה המצב ברצועת עזה באופן מהותי. יתרה מכך, כולם כאחד לא הסתיימו בתוצאה ברורה, הרחיקו את הסיכוי להסדר מדיני, לא ממש שיקמו את ההרתעה הישראלית נגד חמאס וחיזבאללה.
- בהיעדר מחקר כזה נסתפק בפרשנויות המוצאות קשר עמוק בין המציאות הביטחונית לעליית הימין המתון בישראל לצד הקצנה בימין ההזוי. אגב אורחה, חייבים לציין כאן את תרומתו האדירה של החמאס לעליית הימין המתון והקיצוני בישראל, החמאס היטיב לעשות זאת בפיועי התופת בשנים 1994-1996 שהקשים מהם אירעו ערב הבחירות בחודש מאי 1996 בהן גבר נתניהו על פרס.

החלפת שלטון החמאס מבית

המסקנה בצורך להחלפת שלטון החמאס אומנם מתבקשת, אולם סבירות ביצועה ללא שינוי פנימי בגישה של העם הפלסטינאי היא כמעט בלתי אפשרית. החמאס הנו הרומס הברוטלי ביותר של זכויות אדם במרחב בין הים לירדן. החלפת שלטונו תיטיב עם כל הצדדים, אך רק אם תתרחש כצעד פנימי במחאה של תושבי הרצועה. אני יודע ומודע שצעד כזה הוא כמעט בבחינת "מדע בדיוני", אולם אין לומר שזו אינה אופציה על מדף האזרח העזתי מחמד זייטוני ואנשים כמותו, שבאמת רוצים לחיות בשקט. יהיה המדף גבוה ככל שיהיה, נזקי הטיפוס אליו יהיו נמוכים יותר מהנזקים של עוד עשור כזה עד שנת 2025.

קולות מחאה ראשוניים מתחילים להישמע. לאחרונה מחה צעיר פלסטיני במהלך כנס במלזיה בפני ראש הלשכה המדינית של חמאס, חאלד משעל, ושטח שורה של טענות שכתב לו חבר תושב עזה. מרואיינים⁶ תושבי עזה כבר מעזים לומר שאילו היום היו נערכות בחירות דמוקרטיות אמתיות חמאס לא היה זוכה בן. האם זה מבשר את ה"אביב הפלסטיני"? האם יידעו הצעירים הפלסטינים לקום על מנהיגיהם "בבקשת חשבון" על תוצאות המאבק עוד בימי חייהם בעולם הזה? כנראה שלא בטווח הקרוב אבל, אולי על רקע מנהיג פלסטיני, פרגמטי מהדור החדש (ברגוטי? דאחלן?...?) שיבוא אחרי אבו-מאזן. בינתיים, שנות חייו האחרונות של אבו מאזן תמשכנה כנראה להיות שנות הישרדות, ובסופן יצטרף ליאסר ערפאת כעוד מנהיג שלא ויתר על החלום הפלסטיני בין הנהר לים שבירתו ירושלים.

כמובן שאופציה זו של שינוי, המבוסס על התקוממות פלסטינית נגד מנהיגיו, עשויה להתקיים אך ורק על ידי מאמצי ישראל והקהילה הבינלאומית, שיכללו חיזוק האוכלוסייה בעזה ובעיקר בגדה עד שלא תצטרך לשלם את מבטחה בארגון קיצוני המרע את מצבה, ולייצר מצב שבו לאזרח הפשוט יהיה ברור שיש מקל וגזר, ומי שמחזיק אותם אינה באמת ישראל, אלא החמאס ועדיף שזה יעבור למנהיגות פלסטינאית שפוייה יותר. אם יש ירי או פיגועים בישראל שמקורם בעזה או בגדה הם סובלים באופן ברור, כולל סגר מוחלט, הרס בתים, פגיעה בתשתיות וחיים קשים. אם יש תקופה טובה ושקט הם זוכים לפריחה כלכלית, יציאה לעבודה, גישה לנמל אשדוד, העברה שוטפת של תשלומי המסים הנתקעים באגפי השלטון בישראל ועוד.

בינתיים, גם ברגעים אלו קיימות ונחפרות עשרות מנהרות תקיפה בין עזה לישראל על ידי "עבדים", שחלקם ילדים. החמאס ממשיך בהברחה ובייצור של טילים ורקטות עתירות חימוש. ולראייה ציטוט מדוח השב"כ באינטרנט⁷: "בראיית חמאס, השגת ההתעצמות הצבאית עומדת בראש סולם העדיפויות, אפילו לפני הדאגה לרווחת האוכלוסייה האזרחית ברצועה, קידומה ושיקומה. במסגרת זו, בתקופה האחרונה מפנה חמאס את מירב משאביו למסע רכש נרחב של סחורות, לרבות חומרים דו-שימושיים (העלולים לשמש גם לייצור אמל"ח), המוכנסים לרצועה תוך שיתוף-פעולה עם סוחרים מאיו"ש ומישראל, וכן להברחת חומרים אלה שהכנסתם מחייבת היתר מיוחד, תוך הסוואתם כחומרים תמימים. מרבית החומרים, לרבות ציוד אלקטרוניקה וחשמל, ציוד תקשורת וחומרי גלם לתעשייה, משמשים לשיקום ושיפור מערך המנהרות ההתקפיות, לייצור אמל"ח, בדגש על רקטות, וליצירת מערכים טכנולוגיים תומכי לחימה".

לאחרונה נודע כי חמאס עזה מנסה לייצב את קשריו עם "אנסאר בית אל-מקדס", תת-ארגון של דאעש בסיני, שעשוי להסכים "זמנית" לקשרים אלו בשל הלחצים המופעלים עליו מכוחות הביטחון המצריים בסיני.

⁶ 2 בפברואר 2016, "מה בוער" רזי ברקאי - גלי צה"ל.

⁷ <https://www.shabak.gov.il/publications/study/pages/Skira260715.aspx>

בהינתן מציאות זו, לצד המשך ניסיונות של יוזמות מדיניות כאלו ואחרות (אשר לצערי במציאות שנוצרה נשמעים בלתי מעשיים), על צה"ל ומדינת ישראל לבצע הכנות צבאיות לפעילות שונה במהות (מעופרת יצוקה, עמוד ענן וצוק איתן) בסבב הבא מול החמאס, שלא חייב להיות דווקא מהלך מלחמתי כולל. מבלי להיכנס לפרטים טקטיים (שאותם הצגתי במהלך שמונה שנות שרות המילואים שלי כסגן מפקד פיקוד הדרום), **המהלך חייב להיות יזום בפעולות מנע**, ולא כתגובה לחטיפה/מטען/רקטה על בית ספר וכדומה. **ישראל חייבת לנקוט ביוזמה לשינוי מהותי בין מצב ההתחלה למצב הסיום של הפעולה**, וזאת לצד שיתוף פעולה כלכלי לשיפור מצבה של הרשות בכלל ושל רצועת עזה בפרט.

הדעות המובאות בפרסום זה הן אך ורק של המחבר ולא בהכרח משקפות את הדעות של המכון הבינלאומי למדיניות נגד טרור (ICT).